

Mojca Šorn: *Pomanjkanje in lakota v Ljubljani med veliko vojno.* Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020, 303 str.

Približno 50.000 ljudi, ki je v času prve svetovne vojne prebivalo v Ljubljani, je, čeprav daleč od fronte, delilo stisko vojaškega kadra in prebivalcev drugih večjih in manjših evropskih krajev. Njihov vsakdan sta namreč krojila pomanjkanje in lakota. Mojca Šorn je skozi natančno analizo prehrabnih praks v Ljubljani v času prve svetovne vojne ponudila sistematičen vpogled v avstrijske (mestoma celo evropske) prehrabne verige, nenehno spreminjanje varčevalnih uredb, aprovizacijske prekrške, večšine »dobrih«³¹⁷ gospodinj, pomen higijene, grožnjo bolezni in ne nazadnje tudi v vpliv splošnega pomanjkanja na medčloveške odnose. Monografijo lahko v grobem razdelimo na dva dela: na uvod s kronološko strukturiranimi poglavji o aprovizaciji v času vojne in na tri vsebinsko zaokrožena poglavja (o dolžnostih gospodinj, boleznih in naraščajoči nestrpnosti v odnosih).

Avtorica v prvem delu knjige pri opisovanju vojne aprovizacije spretno krmari med osvetljevanjem sistemskih ukrepov na eni strani in strategijami Ljubljančanov in Ljubljančank na drugi. Navzlic dejstvu, da je v središču knjige dogajanje v času prve svetovne vojne, se je avtorica uspela izogniti strogim kronološkim okvirjem, posegla je namreč tako v čas pred prvo svetovno vojno kot v povojna leta. Predvojna leta, s katerimi je pričela zgodbo o pomanjkanju in lakoti, predstavljajo v marsičem temelj kasnejšemu poteku dogodkov. Šorn je v tem smislu podčrtala nepripravljenost države, državne infrastrukture in gospodarstva na dolgotrajno vojskovanje. Kasnejši začetek vojne (1914) za prehrano Ljubljančank in Ljubljančanov ni predstavljal ostre prelomnice. Prvo leto so spremljali zgolj pozivi k zmernosti in dobrodelnosti. Leta 1915, še zlasti pa v naslednjih letih, so se ti pozivi spremenili v ukaze, medtem ko so odrekanje, lakota in šibkost prebivalstva postali stalnica. Državni aparat se je vseskozi trudil skrbeti za gladko in zadostno preskrbo, a neuspešno. Le kako bi lahko čez noč nadomestili ogromen delež delovne sile, ki se je s polj preselil na fronte? Vse večjo neorganiziranost, okornost državnega aparata in splošno pomanjkanje beležimo še zlasti od leta 1917, ko so pogostejši postajali tudi protesti in nespoštovanje odredb.

Prvo izmed treh vsebinskih poglavij začne Mojca Šorn z odstiranjem vloge, ki je bila v času prve svetovne vojne pripisana gospodinjam. Na slednjih naj bi namreč slonela domača fronta. Vojna je bila neizprosna tudi zanje, ob nadomeščanju moškega dela populacije so bile ženske odgovorne tudi za prilagajanje birokratskim labirintom, s čimer so družinskim članom zagotovile zadostno količino hrane, in udejanjanje številnih praktičnih ukrepov; npr. skrb za higieno, varčna raba hrane, poznavanje novih živilskih nadomestkov. Diskurze, ki so ženske nagovarjali k strogi varčnosti in samooskrbi, bi pravzaprav bilo smiselno umestiti v splošno srednjeevropsko razumevanje vloge »pravil«³¹⁷ žensk. Dela kot na primer *Sweeping the German Nation: Domesticity and National Identity in Germany, 1870–1945* kažejo, da varčnost kot največja odlika gospodinje ni posledica vojnih razmer, ampak nasledek daljših procesov, ki, vsaj v nemško govorečem svetu, dosežejo pravi vrhunec v času druge svetovne vojne (Reagin 2006).

Poglavje o boleznih, ki so spremljale Ljubljančane in Ljubljančanke v času vojne, je nekoliko krajše. Razvoj tuberkuloze, črnih koz, pegastega tifusa, kolere, griže in drugih

nevarnih boleznih je bil tesno povezan tudi s pomanjkanjem hrane oziroma kronično lakoto. Poglavje na več mestih spominja na sodobnost; razprave o inkubacijskih dobah, karantenah in cepljenjih, ki omejujejo kroženje številnih boleznih, so pač krojile tudi vsakdan tedanjega prebivalstva.

318

Sledi še poglavje o zapletenih odnosih, v katerem Šorn podčrta pomen lakote in splošnega pomanjkanja za razvnanje nestrpnosti in celo sovraštva. Z drugimi besedami, nezadostne količine živil so komplicirale odnose z Drugimi. Zaostril se je na primer odnos Ljubljčanov do prebivalcev ogrskega dela države, ki naj bi uživali v kolačih in mesu. Podobna prepričanja so vladala tudi o Nemcih. Šorn ne pušča ob strani niti internih dinamik med prebivalci Ljubljane in prebivalci podeželja. Prebivalci mest so kmečkemu prebivalstvu zavidali lažji dostop do hrane, medtem ko naj bi kmetje uživali v na novo pridobljenem vzvodu moči. Mestno prebivalstvo je zdaj, še zlasti zaradi uživanja črnega kruha, simbola preproščine, postalo celo tarča posmeha. Na tem mestu bi si zavoljo preciznosti želela vzpostavitev razločka med meščanstvom in kmetstvom oziroma med prebivalci mest in prebivalci podeželja, tega dvojega ni enačiti. Avtorica nazadnje pod drobnogled postavi tudi konflikte med prodajalci in kupci in seveda kupci samimi. Drenjanje v vrstah je namreč lahko preraslo v svojevrstno vojno.

Monografij po zgledu pričujoče si lahko v slovenskem prostoru le želimo. Na podlagi pisanega, nemalokrat celo hudomušnega, historičnega materiala je Šorn uspešno prepletla svetove političnega, vojaškega in civilnega z zgodovino žensk in moških. Kar sem ob branju pogrešala, je svet bogatih (oziroma bolj preskrbljenih) historičnih akterjev in akterk. So mar vsi vojna leta preživeli lačni? Vsekakor pa ostaja Mojca Šorn tudi v svojem najnovejšem delu pozorna na življenje in tvornost malega človeka, ki ga osmišljuje z umeščanjem v širši družbenozgodovinski kontekst, in na videz trivialne, a vsebinsko bogate vsakdanje elemente družbenega življenja, ki jih spretno prepleta s političnim dogajanjem.

REFERENCE

Reagin, Nancy

2006 *Sweeping the German Nation: Domesticity and National Identity in Germany, 1870–1945*. Cambridge University Press: New York.

Daša Ličen